

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

**2026-YIL / IYUN/6-SON,
VI-QISM**

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 2026-yil, iyun.
VI-qism*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdulkarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhriddinov Zafarjon Fakhriddin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

ISLOMIY BANK FAOLIYATI TO'G'RISIDAGI QONUNNI AMALIYOTGA TATBIQ ETISH: O'ZBEKISTONDA MOLIYAVIY INKLYUZIVLIKNING KONTSEPTUAL, METODOLOGIK VA INSTITUTIONAL ASOSLARI	12
Abdullayev Azamat Akbar o'g'li	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЁТА В ОРГАНИЗАЦИЯХ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ НА ОСНОВЕ ОЦЕНКИ ОПЕРАТИВНОСТИ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО ЦИКЛА	17
Джуманиязова Сабина Михайловна	
PAXTA TOZALASH USKUNALARI DETALLARINING XIZMAT MUDDATINI OSHIRISH UCHUN GETEROKOMPOZIT POLIMER MATERIALLAR TARKIBINI ISHLAB CHIQUISH	22
Bakirov Lutfillo Yuldoshaliyevich	
O'ZBEKISTONDA ERKIN IQTISODIY ZONALAR FAOLIYATI: TAHLIL VA NATIJALAR.....	29
Ubaydullayev Muxammadjon Abdusamad o'g'li	
Akbarov Diyorbek Ashirali o'g'li	
TRANSFORMING CORPORATE GOVERNANCE TO MEET THE CHALLENGES OF MODERN BUSINESS MODELS.....	32
F. Djalilov	
O'ZBEKISTONDA QURILISH SOHASIDAGI TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA ULARNI BAHOLASH	41
Abdullayev Axror Jaxbarovich	
ЭКОНОМИКА ГОРОДСКОЙ МОБИЛЬНОСТИ: ПОТЕНЦИАЛ ЭЛЕКТРИФИКАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО ТРАНСПОРТА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	47
Махкамова Надира Саидмуратовна	
MINTAQA TUMANLARI O'RTASIDAGI INVESTITSIYA VA BANDLIK NOMUTANOSIBLIK LARI HAMDA ULARNI KAMAYTIRISH MEXANIZMLARI (BUXORO VILOYATI MISOLIDA)	55
Ergashev Sherali Erali o'g'li	
BUXORO VILOYATI IQTISODIYOTINING STRUKTURAVIY TRANSFORMATSIYASI: AGRAR MODEL DAN DIVERSIFIKATSİYALASHGAN TUZILMAGA O'TISH TENDENSIYALARI (2020–2024-YILLAR)	60
Ergashev Sherali Erali o'g'li	
IQTISODIYOTNI ERKINLASHTIRISHNING HOZIRGI BOSQICHIDA BANK TIZIMINI RIVOJLANTIRISH VA UNDA BOSHQARUVNING ZAMONAVIY PRINSIPLARINI JORIY ETISH.....	65
Tashmatov Shuhrat Hamrayevich	
MAMLAKAT IQTISODIYOTIDA XIZMATLAR KO'RSATISH IMKONIYATI VA UNI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI	71
Xalimov Shaxboz Xalimovich	
O'ZBEKISTONDA AVLODLARARO TRANSFERTLARNING NAZARIY ASOSLARI VA IQTISODIY MAZMUNI	77
Mamadaliyeva Xafiza Xoldarovna	
To'rayev Mirzohid Hoshim o'g'li	
SUN'IY INTELLEKTNING O'ZBEKISTON SOLIQ TIZIMI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDAGI AHAMIYATI	83
Hamidova Shahzoda Odiljanovna	

IQTISODIYOTDA SHAFFOFLIK, ISHONCH VA SAMARADORLIKNI TA'MINLASHDA AUDITORLIK FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHNING AHAMIYATI VA ZARURLIGI.....	88
Sabirova Nodira Komil qizi	
RAQAMLI VALYUTALARNING IQTISODIYOTDAGI O'RNI VA MOLIYAVIY BARQARORLIKKA TA'SIRI	95
Nabiyeva Zilola Saydulla qizi	
XORAZM VILOYATIDA HUDUDIY IQTISODIY BARQARORLIKNI TA'MINLASH YO'LLARI	101
Avazbek Xalbekov	
IMPLEMENTATION OF PARETO ANALYSIS, SENSITIVITY ANALYSIS AND CVP MODELING TOOLS AT SATURN METAL LLC	108
Musaeva Shoira Azimovna	
YOG'-MOY KORXONALARINING TA'MINOT ZANJIRINI TAKOMILLASHTIRISHDA SCOR (SUPPLY CHAIN OPERATIONS REFERENCE) MODELIDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI	116
Yuldashev Abduxakim Abdulkarimovich	
ИНСТИТУЦИОНАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ПРИЗНАНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ НЕФОРМАЛЬНОГО И ИНФОРМАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНА.....	122
Анвар Аллабергенов	
RAQAMLI MOLIYAVIY XIZMATLARNING YASHIL INNOVATSIYALARNI RIVOJLANTIRISHDAGI ROLI.....	128
Allanazarova B.K.	
BIOIQTISODIYOT-BARQAROR RIVOJLANISHNING STRATEGIK YO'NALISHLARIDAN BIRI.....	135
Azimova Muxlisa Alisherbekovna	
KICHIK BIZNES TIZIMINING SINERGETIKEKONOMETRIK MODELINI ISHLAB CHIQUISH VA UNING PARAMETRLARINI BAHOLASH.....	139
Atamuratova Gulrux Muzafarovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA SUG'URTA BOZORINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	145
Xoltoyev Mirusmon Mirxamit o'g'li	
KIMYO SANOATI KORXONALARINING DIVERSIFIKATSIYALASHUV DARAJASINI NORMALLASHTIRILGAN ENTROPIYA INDEKSI ASOSIDA BAHOLASH.....	149
Razikov Otabek Rustamovich	
O'ZBEKISTONDA TURIZM INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI VA YO'NALISHLARI.....	157
Matkabalova Dilorom Xalilullayevna	
MINTAQA RAQOBATBARDOSHLIGIGA TA'SIR ETUVCHI ASOSIY KO'RSATKICHLARNI TAHLIL QILISH VA BAHOLASH. (Xorazm viloyati misolida)	165
Bekjanov Dilmurod Yuldashevich	
Narmetova Dilafruz Azamatovna	
СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ НЕФТЕГАЗОВОЙ ОТРАСЛИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН И ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ.....	170
Ахмедова Шахноза Козим кизи	
KREDITLASH VA MIKROQARZ TIZIMINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI TAHLILI	175
Elbekov Jasur Ergash o'g'li	
O'ZBEKISTONDA AHOLINING UZOQ MUDDATLI FOYDALANILADIGAN TOVARLAR BILAN TA'MINLANISH DARAJASINI MODELASHTIRISH VA PROGNOZLASH.....	181
Sharipova Bibijon Baxtiyorovna	

ВНЕДРЕНИЕ ЦВЕТОВОЙ СИСТЕМЫ ПАКЕТОВ ДЛЯ РАЗДЕЛЬНОГО СБОРА ТВЁРДЫХ БЫТОВЫХ ОТХОДОВ В Г. ТАШКЕНТЕ: АДАПТАЦИЯ КОРЕЙСКОЙ МОДЕЛИ НА УРОВНЕ ДОМОХОЗЯЙСТВ	189
Джусупов Кубанычбек	
ATMOSFERA HAVOSINI MUHOFAZA QILISHNING HUQUQIY MECHANIZMLARI: ZAMONAVIY YONDASHUV VA INNOVATSION YECHIMLAR.....	196
Shamuratov Shahzod Janibek o'g'li	
SHAHARSOZLIKDA BARQAROR RIVOJLANISH KONSEPSIYASINI JORIY ETISH	200
Eshov Sherko'zi Asatulloevich	
THE ROLE OF TAXES IN THE FORMATION OF LOCAL BUDGET REVENUES	205
Kimsanbaeva Maftuna Bakhodirovna	
DETERMINANTS OF STAKEHOLDER SATISFACTION WITH CUSTOMS CLEARANCE IN UZBEKISTAN: AN EMPIRICAL ANALYSIS	209
Khanifakhon Solikhova	
BANDLIKNI TA'MINLASHNING INNOVATSION YO'NALISHLARI (Xorazm viloyati misolida).....	213
Z. Sh. Matniyozova	
JIZZAX VILOYATI QURILISH MATERIALLARI SANOATIDA IQTISODIY SAMARADORLIKKA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI VAHOLASH VA ISHLAB CHIQRISH HAJMINI PROGNOZLASH	218
Umirova Gulmira Shodiboy qizi	
ИННОВАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ НИЗКОУГЛЕРОДНОЙ ЭНЕРГЕТИКИ В ЭКОНОМИКЕ УЗБЕКИСТАНА.....	224
Расулкулов Жамшидбек Акрамкулович	
KORPORATIV BARQARORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA EKOLOGIK JAVOBGARLIKNING O'RNI VA AHAMIYATI.....	233
Komilova Guli Bagandik qizi	
THE ROLE OF DIGITAL INFRASTRUCTURE IN PROMOTING GREEN ECONOMIC GROWTH: EVIDENCE FROM CENTRAL ASIAN ECONOMIES.....	238
Eshboyev Mirjalol Baxrom o'g'li	
Ozatbekova Ozodaxon Nodirbek qizi	
ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОЕ ИНТЕРВАЛЬНОЕ ОЦЕНИВАНИЕ СРЕДНЕГО ЗНАЧЕНИЯ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ, ПРИТЯГИВАЮЩЕГОСЯ К УСТОЙЧИВОМУ РАСПРЕДЕЛЕНИЮ.....	250
Турсунов Гафур Таирович	
TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY HISOBOTI MUSTAQIL AUDITINING MOHIYATI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI: BANK FAOLIYATIGA XOS RISK OMILLARINI TASNIFLASH.....	259
Ibragimov Nodirbek Bahodir o'g'li	
ДЕМОКРАТИК TANLOV VA PROGRESSIV SOLIQQA TORTISHNING BARQARORLIGI	266
Malika Sharipova Maxmudjon qizi	
O'ZBEKISTON SHAROITIDA YASHIL ENERGETIKA MANBALARINI UTILIZATSIYA QILISHNING HUQUQIY ASOSLARI.....	273
Ibadov Shoxrux Axmatilloevich	
EKONOMETRIK MODELASHTIRISH ASOSIDA TEMIR YO'L TRANSPORTI IQTISODIY FAOLIYATINI PROGNOZLASH: 2030-YILGACHA SSENARIY TAHLILI.....	277
Fayzullayev Javlonbek Sultonovich	
TO'QIMACHILIK MAHSULOTLARI KORXONALARINING EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISHDA MARKETING DASTURINING O'RNI.....	283
Musayeva Shoira Azimovna	
O'ZBEKISTONDA ISH BERUVCHINING FUQAROLIK JAVOBGARLIGINI MAJBURIY SUG'URTA QILISH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH	289
Karimberdiyeva Dilrabo Rasulovna	

BANK TAVAKKALCHILIKLARINI BOSHQARISHDA SUG'URTA INSTRUMENTLARINI QO'LLASH AMALIYOTI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	296
Matkarimova Ayman Jengisbaevna	
O'ZBEKISTONDA AGROSUG'URTA BOZORINI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY VA HUQUQIY OMILLARI	303
Jo'rayeva Sarvinoz Baxtiyor qizi	
BOSHQARISHDA SUG'URTA INSTRUMENTLARINI QO'LLASH AMALIYOTI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	309
Mustafayeva Sevara Rustamovna	
O'ZBEKISTONDA SHAXSIY SUG'URTA XIZMATLARI BOZORINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA QILISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	314
Qodirova Farangiz Komilovna	
COMPARATIVE ANALYSIS OF TOURISTS' HOTEL SELECTION PREFERENCES IN THE MAJOR TOURISM REGIONS OF UZBEKISTAN.....	320
Sardor Kuvandikov	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASINI BARQAROR RIVOJLANTIRISH METODOLOGIYASINING USTUVOR YO'NALISHLARI	329
Madenova Elmira Nizamatdinovna	
BOSHQARUV SIFATINI OSHIRISHDA XORIJIY TAJRIBALARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI.....	334
Shoyev Davronbek Axmadjonovich	
O'ZBEKISTONDA UY-JOY QURILISHI KLASTERLARINI SHAKLLANTIRISH VA TARMOQNI 2032-YILGACHA RIVOJLANTIRISHNI PROGNOZLASH.....	340
Usmonov Mirumar Abdulla o'g'li	
YANGI O'ZBEKISTONDA TURIZM RIVOJINING DRAYVERI SIFATIDA DAVLAT TOMONIDAN QO'LLAB-QUVVATLASH.....	349
Jannazarova Gauzar Kaipnazarovna	
Raxmatova Sevinch Sobir qizi	
O'ZBEKISTONDA IFRSGA O'TISH JARAYONIDA MOLIYAVIY HISOBOTLARNING BOSHQARUV QARORLARIGA TA'SIRI: UZAUTO MOTORS MISOLIDA.....	353
Samaroxonov Asqarxon Jamolxon o'g'li	
Jo'rayeva Zahro Toshpo'latovna	
SUG'URTA KOMPANIYALARINING MOLIYAVIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O'RNI	358
Pyotr Kim	
TOSHKENT VILOYATI BO'STONLIQ TUMANIDA TURISTIK ZONALARNI RIVOJLANTIRISHDA LOYIHAVIY BOSHQARUVNING TASHKILIYIQTISODIY AHAMIYATI (DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK ASOSIDA).....	364
Tolibboyev Zafarbek Axror o'g'li	
TURIZM SANOATINI RIVOJLANTIRISHDA LOYIHAVIY BOSHQARUV MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	372
Qarshiboyev Lochinbek Xusan o'g'li	
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA ASOSIY VOSITALARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI TAHLILINI MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH.....	379
Muxidinov Ayubbek Nuritdinovich	
QASHQADARYODA NODAVLAT UNIVERSITETLARINING TASHKILIY RIVOJLANISHI: TALABALAR VA XODIMLAR POTENSIALINI TARKIBIY VA DEMOGRAFIK TAHLIL.....	382
Rahimov Sardor Uralovich	

O'ZBEKISTONDA SANOAT KORXONALARINING JOYLASHUVINING HOZIRGI HOLATI.....	388
Kudratov Muhammad Rustamovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA STATISTIK MA'LUMOTLARNI SUN'YI INTELLEKT ASOSIDA TAHLIL QILISH IMKONIYATLARI.....	393
Umarov Abbas Nuriddin o'g'li	
ТРАНСФОРМАЦИЯ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ УЗБЕКИСТАНА И РОССИИ: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ, СТРУКТУРНАЯ ВЗАИМОЗАВИСИМОСТЬ И СЦЕНАРИИ РАЗВИТИЯ.....	400
Муниса Турдибаева	
TURIZM SOHASIDA SIRKULYAR IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILY-IQTISODIY MEKANIZMLARI.....	410
Yuldosheva Laylo Isroilovna	
MINTAQAVIY IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASHDA SANOAT TARMOQLARINI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	416
O'ramov Jahongir Jo'rayevich	
DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK MUNOSABATLARIDA RISKLARNI BOSHQARISH.....	421
O'lolokulova Feruza Mansurovna	
O'ZBEKISTON SANOAT KORXONALARIDA YUQORI TEXNOLOGIK USKUNALARNI XARID QILISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA UMUMIY EGALIK QIYMATI (TCO) KONSEPSIYASINING AHAMIYATI	428
Dadamuxamedov Abduvaxob Abduvaxidovich	
MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA HISOBOTNI TUZISH VA TAQDIM ETISH HAMDA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH	433
Xalilov Bahromjon Bahodirovich	
O'ZBEKISTON QISHLOQ XO'JALIGINING SAMARADORLIGINI TA'MINLASHDA ZAMONAVIY SUG'URTA MEKANIZMLARINI JORIY ETISH.....	441
Kalenov K.T.	
TIJORAT BANKLARIDA IPOTEKA KREDITLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	445
Sobirov Sayfiddin Baxrom o'g'li	
ADIR EKOTIZIMLARINI BOSHQARISH SAMARADORLIGI KO'RSATKICHLARI TAHLILI	455
Qodirov Hamidullo Madaminjonovich	
AQSH VA XITOIY O'RTASIDAGI SAVDO URUSHINING JAHON IQTISODIYOTIGA TA'SIRI	466
Maxmudillayev Bahromjon Shavkatjon o'g'li	
O'ZBEKISTON FERMERLARINING XALQARO BOZORLARGA KIRISHINI KENGAYTIRISHDA EKSPORT KOOPERATSIYALARIDA ISHTIROK ETISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI MARJINAL BAHOLASH	472
Tursunqulov G'olibjon Shavkat o'g'li	
TECHNOLOGY AND MODERN TOURISM: PAVING THE WAY FOR A SUSTAINABLE ENVIRONMENT.....	482
Freshta Qayoumi	
SUG'URTA KOMPANIYALARIDA INVESTITSIYA PORTFELINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH MEKANIZMLARI	488
Ergashev Olim Kenjayevich	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA SUG'URTA SEKTORIDA INVESTITSIYA FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	496
Ergashev Olim Kenjayevich	
ВЛИЯНИЕ ЦИРКУЛЯРНОЙ ЭКОНОМИКИ НА ПОВЫШЕНИИ РЕСУРСНОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭКОНОМИКИ.....	503
T.B. Kim	

TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY HISOBOTI AUDITIGA KOMPYUTERLASHTIRILGAN AUDIT USULLARI (CAATS) VA TAHLILYI AMALLARNI JORIY ETISH	509
Ibragimov Nodirbek Baxodir o'g'li	
JAMIYAT EVOLYUSIYASIDA BARQAROR IQTISODIY RIVOJLANISHNING AHAMIYATIGA DOIR NAZARIY TALQINLAR.....	516
Aripov Oybek Abdullayevich	
Rustamov Dilshodjon Shaydullo o'g'li	
SUG'URTA FAOLIYATINI BOSHQARISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI.....	523
Umarova Aziza Hamidovna	
O'ZBEKISTON MAJBURIY SUG'URTA BOZORIDA TARIF SIYOSATINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI.....	529
Qo'ziyeva Nozima G'ayrat qizi	

O'ZBEKISTON MAJBURIY SUG'URTA BOZORIDA TARIF SIYOSATINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI

Qo'ziyeva Nozima G'ayrat qizi

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

E-mail: gayratovnanozima@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston majburiy sug'urta bozorida tarif siyosatini shakllantirishning nazariy, uslubiy va amaliy jihatlarini tadqiq etilgan. Majburiy sug'urta bo'yicha sug'urta mukofotlari va to'lovlari dinamikasi, to'lovlar darajasi, tariflarning aktuariy yetarliligi hamda ularning sug'urtalovchilar moliyaviy barqarorligiga ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari amaldagi tarif stavkalari inflyatsiya, zararlar chastotasi va og'irligi, hududiy hamda individual risk omillariga to'liq moslashmaganini ko'rsatdi. Tarif siyosatini takomillashtirish maqsadida bazaviy stavkalarni davriy indeksatsiya qilish, riskga asoslangan koeffitsiyentlar va bonus-malus tizimini joriy etish, shuningdek, tariflarni yagona axborot bazasi asosida aktuariy baholash bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: majburiy sug'urta, tarif siyosati, sug'urta tarifi, aktuariy baholash, sug'urta mukofoti, sug'urta to'lovi, to'lovlar darajasi, moliyaviy barqarorlik, risklarni differensiallash, bonus-malus tizimi.

Аннотация. В данной статье исследованы теоретические, методические и практические аспекты формирования тарифной политики на рынке обязательного страхования Узбекистана. Проанализированы динамика страховых премий и страховых выплат по обязательному страхованию, уровень страховых выплат, актуарная достаточность страховых тарифов, а также их влияние на финансовую устойчивость страховых организаций. Результаты исследования показали, что действующие тарифные ставки не в полной мере учитывают инфляцию, частоту и тяжесть страховых случаев, а также региональные и индивидуальные факторы риска. В целях совершенствования тарифной политики предложены меры по периодической индексации базовых тарифных ставок, внедрению риск-ориентированных коэффициентов и системы бонус-малус, а также актуарной оценке тарифов на основе единой информационной базы.

Ключевые слова: обязательное страхование, тарифная политика, страховой тариф, актуарная оценка, страховая премия, страховая выплата, уровень выплат, финансовая устойчивость, дифференциация рисков, система бонус-малус.

Abstract. This article examines the theoretical, methodological, and practical aspects of tariff policy formation in the compulsory insurance market of Uzbekistan. The study analyzes the dynamics of insurance premiums and claim payments in compulsory insurance, the claims ratio, the actuarial adequacy of insurance tariffs, and their impact on the financial stability of insurers. The findings indicate that the current tariff rates do not fully reflect inflation, claim frequency and severity, or regional and individual risk factors. To improve tariff policy, the study proposes periodic indexation of base tariff rates, the introduction of risk-based coefficients and a bonus-malus system, as well as actuarial tariff assessment based on a unified information database.

Keywords: compulsory insurance, tariff policy, insurance tariff, actuarial assessment, insurance premium, insurance claim payment, claims ratio, financial stability, risk differentiation, bonus-malus system.

KIRISH

Majburiy sug'urta tizimi davlatning ijtimoiy-iqtisodiy siyosatini amalga oshirishda, fuqarolar va xo'jalik yurituvchi subyektlarning mulkiy manfaatlarini himoya qilishda hamda yuzaga kelgan zararlarning moliyaviy oqibatlarini sug'urta mexanizmlari orqali taqsimlashda muhim institutsional vosita hisoblanadi. Mazkur sug'urta shaklining iqtisodiy mohiyati faqat sug'urta hodisasi oqibatida yetkazilgan zararni qoplash bilan cheklanmaydi, balki jamiyatda javobgarlik, xavfsizlik va moliyaviy intizom tamoyillarini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Shu jihatdan, majburiy sug'urta tariflarini ilmiy asosda belgilash sug'urta qildiruvchilar manfaatlarini, zarar ko'rgan shaxslarning kafolatlangan kompensatsiyasi hamda sug'urtalovchilarning uzoq muddatli moliyaviy barqarorligi o'rtasidagi mutanosiblikni ta'minlovchi asosiy omillardan biri sanaladi.

O'zbekistonda majburiy sug'urta munosabatlarining umumiy huquqiy asoslari "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi Qonun bilan tartibga solinib, majburiy sug'urtaning har bir alohida turi bo'yicha uni amalga oshirish shartlari va tartibi maxsus qonunchilik hujjatlarida belgilanadi (O'zbekiston Respublikasi, 2021). Amaldagi tartibga ko'ra, transport vositalari egalari, ish beruvchilar, tashuvchilar va boshqa qonunchilikda nazarda tutilgan subyektlarning fuqarolik javobgarligi majburiy sug'urta obyektlari sifatida shakllantirilgan. Bunda sug'urta tariflari, bazaviy stavkalar, tuzatish koeffitsiyentlari, sug'urta summasi va tarifning tarkibiy qismlari ko'p hollarda davlat tomonidan normativ tartibda belgilanadi. Masalan, ish beruvchining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish bo'yicha yillik bazaviy tarif stavkasi va faoliyat xavflilik darajasiga bog'liq koeffitsiyentlarning belgilanishi tarif siyosatida markazlashtirilgan yondashuv ustuvor ekanligini ko'rsatadi (O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, 2009).

Markazlashtirilgan tarif siyosati majburiy sug'urtaning ommaviyligi, ijtimoiy maqbulligi va sug'urta xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini ta'minlashga xizmat qilsa-da, iqtisodiy sharoitlarning tez o'zgarishi tariflarning aktuar jihatdan yetarilishini muntazam ravishda qayta baholashni talab etadi. Inflyatsiya sur'atlari, ish haqi va xizmatlar qiymatining oshishi, transport vositalari ehtiyot qismlari hamda tibbiy xizmatlar narxining o'zgarishi, hududlar kesimidagi zararlar chastotasi va og'irligining farqlanishi sug'urta to'lovlarning haqiqiy qiymatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Agar tarif stavkalari ushbu omillar dinamikasiga mos ravishda qayta ko'rib chiqilmasa, sug'urta mukofotlari bilan qabul qilinayotgan majburiyatlar o'rtasida nomutanosiblik yuzaga kelishi mumkin. Bu esa, bir tomondan, sug'urtalovchilarning texnik zaxiralari va to'lov qobiliyatiga bosim o'tkazsa, ikkinchi tomondan, sug'urta summalari va kompensatsiya miqdorlarining real iqtisodiy qiymatini pasaytiradi.

O'zbekiston sug'urta bozorining so'nggi ko'rsatkichlari majburiy sug'urta segmentida sezilarli o'sish kuzatilayotganini ko'rsatadi. 2025-yil yakunlariga ko'ra, mamlakat sug'urta bozorida jami sug'urta mukofotlari 13,46 trln so'mni tashkil etgan bo'lsa, majburiy sug'urta bo'yicha yig'ilgan mukofotlar 959,1 mlrd so'mga yetib, avvalgi yilga nisbatan 34,5 foizga oshgan. Shu davrda majburiy sug'urta bo'yicha to'lovlar 405,3 mlrd so'mni tashkil etib, 8,6 foizga ko'paygan (Istiqbolli loyihalar milliy agentligi, 2026). Mukofotlar va to'lovlar o'sish sur'atlari o'rtasidagi bunday tafovut tariflarning samaradorligini faqat yalpi hajmlar orqali emas, balki zarar koeffitsiyenti, xarajatlar darajasi, sug'urta majburiyatlari, zaxiralar yetarilishi hamda alohida sug'urta turlari kesimida chuqur baholash zaruratini yuzaga keltiradi.

Sug'urta bozorini rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosatida tariflarning aktuar asoslanganligini kuchaytirish, sug'urta xizmatlari sifatini oshirish va raqamli ma'lumotlar bazasini shakllantirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Xususan, 2024-yildan boshlab sug'urta shartnomalari va polislarini yagona avtomatlashtirilgan axborot tizimi orqali rasmiylashtirish tizimi joriy etildi. Shuningdek, vakolatli davlat organiga sug'urtalovchilar qo'llayotgan tariflarni, sug'urta mahsulotlari samaradorligini va qabul qilinayotgan tavakkalchiliklarga nisbatan zaxiralar yetarilishini tahlil qilish asosida aktuar hisob-kitoblarga tayangan tavsiyaviy minimal tariflarni belgilash vakolati berildi (O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, 2024). Mazkur institutsional o'zgarishlar majburiy sug'urta tariflarini shakllantirishda tarixiy ma'lumotlar, zararlar chastotasi, mijozning risk profili va hududiy ko'rsatkichlardan foydalanish imkoniyatini kengaytiradi.

Shu bilan birga, amaldagi tarif siyosatida sug'urta turlari bo'yicha bazaviy stavkalarining iqtisodiy omillarga mos ravishda indeksatsiya qilinishi, tarif koeffitsiyentlarining risk darajasini qanchalik to'liq aks ettirishi, tarif tarkibida netto-stavka va sug'urtalovchi xarajatlari ulushining optimal nisbati kabi masalalar dolzarbligicha qolmoqda. Ayrim majburiy sug'urta turlarida tarifning netto qismi va faoliyat xarajatlari ulushi normativ ravishda qat'iy belgilanishi sug'urta to'lovlari uchun yetarli moliyaviy resurslar shakllanishini ta'minlashga qaratilgan bo'lsa-da, ushbu nisbatlarning real zarar ko'rsatkichlari bilan muvofiqi davriy aktuar monitoringni talab qiladi (O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, 2024).

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Majburiy sug'urta bozorida tarif siyosatini shakllantirish sug'urta nazariyasi, aktuar matematika, risklarni boshqarish va davlat tomonidan tartibga solishning kesishgan nuqtasida joylashgan. Sug'urta tarifi odatda riskning kutilayotgan qiymati, zarar ehtimoli, operatsion xarajatlar va xavfsizlik ustamasini o'z ichiga oladi. Majburiy sug'urtada esa tarif nafaqat tijorat narxi, balki ijtimoiy himoya mexanizmining moliyaviy asosi hisoblanadi. Shu bois tariflarni belgilashda sug'urtalovchi barqarorligi bilan birga aholining to'lov qobiliyati va ijtimoiy manfaatlari ham hisobga olinadi.

Mahalliy adabiyotlarda X.M. Shennayev sug'urta tariflarini risklarni qayta taqsimlash tizimining muhim elementi sifatida ko'rib, tariflarning yetarli yoki ortiqcha belgilanishi bozor barqarorligiga ta'sir qilishini ta'kidlaydi (Shennayev, 2013). Q.M. Qo'ldoshev esa tarifni netto-stavka va yuklama qismlaridan iborat deb izohlab, risklarni bir xil baholash adolatsizlikka olib kelishini qayd etadi (Qo'ldoshev, 2021; 2022). Bu esa tariflarni hudud, faoliyat turi va sug'urta tarixiga qarab differensiallashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Shennayev, Ochilov, Shirinov va Kenjayev tariflarni sug'urta zaxiralari, zararlar va moliyaviy barqarorlik bilan bog'liq holda kompleks baholash zarurligini ta'kidlaydilar (2022). Umuman, mahalliy tadqiqotlar tariflarning nazariy asoslarini yoritgan bo'lsa-da, zararlarni ekonometrik modellashtirish, inflyatsiya ta'siri va risk koeffitsiyentlarini aniqlash masalalari yetarli darajada o'rganilmagan.

Xorijiy adabiyotlarda Bühlmann va Gisler ishonchlik nazariyasi orqali individual va umumiy ma'lumotlarni uyg'unlashtirishni taklif etadi (2005). Denuit va hammualiflar bonus-malus tizimi orqali tariflarni sug'urta tarixiga bog'lashni asoslaydi (2007). Kaas va boshqalar esa tarif tarkibida xavfsizlik ustamasining zarurligini ko'rsatadi (2008). Rothschild va Stiglitz esa axborot nomutanosibligi yagona tariflarda salbiy tanlovga olib kelishini ta'kidlaydi (1976).

Xorijiy tadqiqotlar tarif siyosati uch asosiy tamoyilga tayanishini ko'rsatadi: aktuar yetarlilik, riskga mos differensiallash va rag'batlantiruvchi mexanizmlar. Biroq ularni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish ijtimoiy va iqtisodiy omillarni hisobga olishni talab qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot metodologiyasi tizimli va institutsional yondashuvlarga asoslangan bo'lib, ular majburiy sug'urtadagi tarif siyosatini iqtisodiy, aktuariy va normativ-huquqiy mexanizmlar majmui sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi. Tadqiqot doirasida tarif nafaqat sug'urta himoyasining qiymati sifatida, balki sug'urtalovchilarning to'lovga qobiliyatini ta'minlash, sug'urta zaxiralarni shakllantirish, fuqarolarning mulkiy manfaatlarini himoya qilish va davlatning ijtimoiy siyosatini amalga oshirish vositasi sifatida ham tahlil qilinadi. Bunday yondashuv O'zbekiston Respublikasi sug'urta bozorining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga oladi, bunda majburiy sug'urta turlari bo'yicha tariflar asosan davlat tomonidan belgilanadi yoki tartibga solinadi.

Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasining qonunlari va qonunosti hujjatlari, Milliy istiqbolli loyihalar agentligining rasmiy statistik ma'lumotlari, sug'urta mukofotlari va to'lovlari dinamikasi haqidagi ma'lumotlar, shuningdek, mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari tashkil etadi. Tahlil majburiy sug'urtaning asosiy ko'rsatkichlarini, jumladan, sug'urta mukofotlari hajmi, to'lovlar miqdori, zarar darajasi va majburiy segmentning milliy sug'urta bozori tuzilmasidagi o'rini qamrab oladi. Rasmiy ma'lumotlardan foydalanish natijalarning ishonchligini ta'minlaydi hamda amaldagi tariflarning haqiqiy sug'urta risklari darajasiga mosligini baholash imkonini beradi.

Tadqiqot jarayonida taqqoslash, tuzilmaviy va dinamik tahlil usullari qo'llanildi. Taqqoslash usuli tarif shakllantirishning amaldagi yondashuvlarini riskga yo'naltirilgan va aktuariy narx belgilash tamoyillari bilan solishtirish uchun ishlatildi. Tuzilmaviy tahlil sug'urta mukofotlari, to'lovlar va sug'urtalovchilar xarajatlari o'rtasidagi nisbatni aniqlashga imkon berdi, dinamik tahlil esa majburiy sug'urtaning rivojlanish tendensiyalarini aniqlashga xizmat qildi. Bundan tashqari, koeffitsiyent usuli qo'llanilib, unda to'lovlar darajasi sug'urta tovonlari summasining yig'ilgan sug'urta mukofotlariga nisbati sifatida hisoblab chiqildi. Ushbu ko'rsatkich tariflarning yetarilishini va sug'urta operatsiyalarining moliyaviy muvozanatini baholashda qo'llaniladi.

Tarif siyosati samaradorligini baholashda inflyatsiya jarayonlari, tiklash xarajatlari qiymatining o'zgarishi, tibbiy xizmatlar va ehtiyot qismlar narxining oshishi, shuningdek, sug'urta hodisalarining chastotasi va og'irligidagi farqlar hisobga olindi. Tarif stavkalarining real risk darajasiga mosligi alohida e'tiborga olindi, chunki makroiqtisodiy ko'rsatkichlar o'zgarib borayotgan sharoitda uzoq vaqt davomida qat'iy tariflarni saqlab qolish sug'urta qoplamasining haqiqiy qiymatini pasaytirishi va sug'urtalovchilarning moliyaviy holatini yomonlashtirishi mumkin.

Metodologik yondashuv, shuningdek, hududiy, tarmoq va individual risk xususiyatlariga asoslangan differensial tariflarni joriy etish imkoniyatlarini baholashni ham nazarda tutadi. Istiqbolli yo'nalish sifatida bonus-malus tizimini qo'llash ko'rib chiqiladi, bunda sug'urta tarifi miqdori aniq sug'urtalanuvchining sug'urta hodisalari tarixiga bog'liq bo'ladi. Bunday mexanizm tariflarning iqtisodiy asoslanganligini oshirish, turli sug'urtalanuvchilar guruhlari o'rtasidagi o'zaro subsidiyalashni kamaytirish va majburiy sug'urtaning rag'batlantiruvchi funksiyasini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Natijalarni umumlashtirish miqdoriy va sifat tahlilini uyg'unlashtirish orqali amalga oshiriladi. Miqdoriy baholash sug'urta ko'rsatkichlari dinamikasini o'rganish va koeffitsiyentlarni hisoblash uchun qo'llaniladi, sifat tahlili esa normativ tartibga solish, institutsional cheklovlar va tariflar o'zgarishining ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini baholashda ishlatiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston majburiy sug'urta bozorida tarif siyosatining samaradorligini baholash uchun sug'urta mukofotlari, sug'urta to'lovlari, to'lovlar darajasi, majburiy segmentning jami sug'urta bozoridagi ulushi hamda inflyatsiya ko'rsatkichlari o'zaro bog'liqlikda tahlil qilindi. Majburiy sug'urta bo'yicha to'lovlar darajasi sug'urta

to'lovlarning yig'ilgan sug'urta mukofotlariga nisbati sifatida hisoblandi. Ushbu ko'rsatkich tariflarning aktuariy yetariligi to'liq ifodalama-da, sug'urta portfelining joriy moliyaviy yuklamasi va tarif siyosatidagi o'zgarishlarni baholash imkonini beradi (1-jadval).

1-jadval.

O'zbekistonda majburiy sug'urta bozorining asosiy tarif va moliyaviy ko'rsatkichlari, 2022-2025-yillar

Yillar	Majburiy sug'urta mukofotlari, mlrd so'm	Mukofotlar o'sishi, %	Majburiy sug'urta to'lovlari, mlrd so'm	To'lovlar o'sishi, %	To'lovlar darajasi, %	Majburiy segmentning jami mukofotlardagi ulushi, %	Yillik inflyatsiya, %
2022	518,0	-	242,1	-	46,7	8,31	12,3
2023	668,1	29,0	249,3	3,0	37,3	8,29	8,8
2024	712,9	6,7	373,3	49,7	52,4	7,30	9,8
2025	959,1	34,5	405,3	8,6	42,3	7,12	7,3

Manba: O'zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi va Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari (NAPP, 2023; NAPP, 2025; NAPP, 2026; Milliy statistika qo'mitasi, 2026).

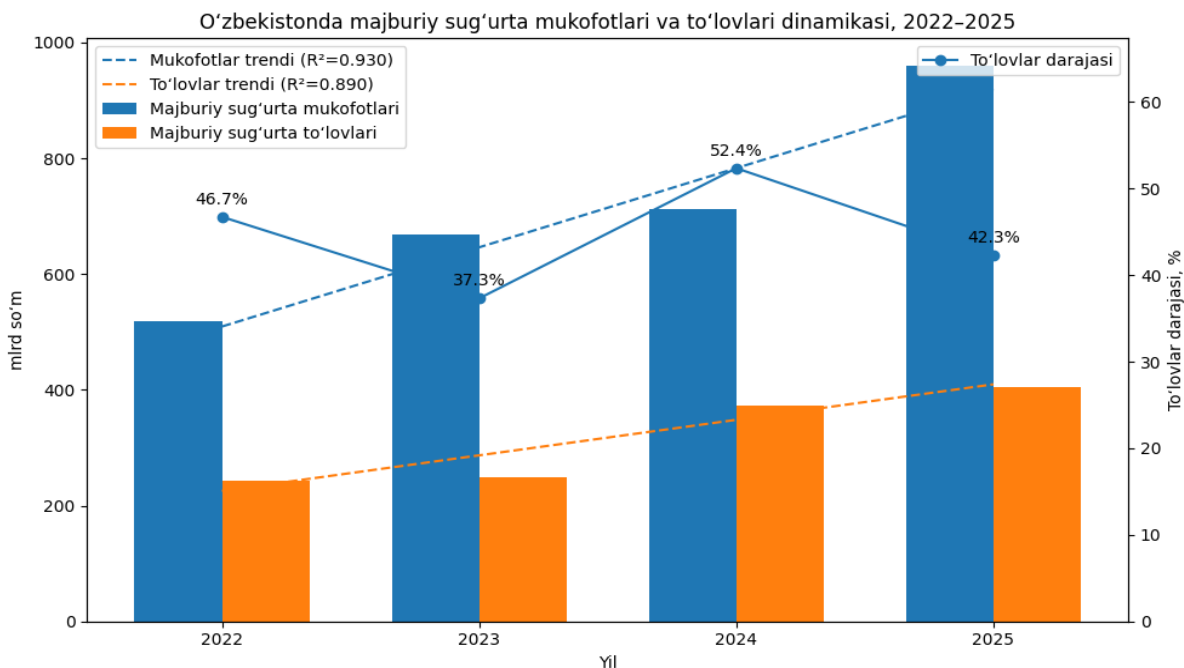
Jadval ma'lumotlariga ko'ra, 2022–2025-yillarda majburiy sug'urta mukofotlari 518,0 mlrd so'mdan 959,1 mlrd so'mga yoki 85,1 foizga oshgan. Ushbu davrda mukofotlarning o'rtacha yillik o'sish sur'ati 22,8 foizni tashkil etgan. Sug'urta to'lovlari esa 242,1 mlrd so'mdan 405,3 mlrd so'mga ko'payib, umumiy o'sish 67,4 foizga, o'rtacha yillik o'sish sur'ati esa 18,7 foizga teng bo'lgan. Demak, uzoq muddatli davrda mukofotlar to'lovlarga nisbatan tezroq o'sgan, biroq ushbu holat tariflarning avtomatik ravishda ortiqcha belgilanganligini anglatmaydi. Chunki sug'urta to'lovlarning yuzaga kelishi va hisob-kitob qilinishi o'rtasida vaqt tafovuti mavjud bo'lib, tarif yetariligi baholashda xabar qilingan, ammo hali to'lanmagan zararlar zaxirasi, operatsion xarajatlar va qayta sug'urta natijalari ham hisobga olinishi zarur.

Tahlil davrida to'lovlar darajasi sezilarli tebranishni namoyon etgan. Mazkur ko'rsatkich 2022-yildagi 46,7 foizdan 2023-yilda 37,3 foizgacha pasaygan bo'lsa, 2024-yilda 52,4 foizgacha ko'tarilgan. 2024-yilda majburiy sug'urta mukofotlari atigi 6,7 foizga oshgan bir sharoitda to'lovlar 49,7 foizga ko'paygan. Bu holat amaldagi tarif stavkalari zararlar chastotasi va og'irligidagi qisqa muddatli o'zgarishlarga yetarli darajada tez moslashmagan bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. 2025-yilda mukofotlarning 34,5 foizga o'sishi va to'lovlarning 8,6 foizga ko'payishi natijasida to'lovlar darajasi 42,3 foizgacha pasaygan. Biroq, bir yillik pasayish tariflarning uzoq muddatli aktuariy muvozanatga erishganligini tasdiqlash uchun yetarli emas.

Majburiy sug'urta mukofotlarining nominal hajmi oshganiga qaramay, uning jami sug'urta bozoridagi ulushi 2022-yildagi 8,31 foizdan 2025-yilda 7,12 foizgacha qisqargan. Mazkur tendensiya majburiy sug'urta segmentining mutlaq qisqarishini emas, balki ixtiyoriy sug'urta turlarining nisbatan yuqori sur'atlarda rivojlanayotganini ifodalaydi. Shu bilan birga, majburiy segment ulushining pasayishi uning ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyati kamayganligini anglatmaydi, chunki ushbu segment uchinchi shaxslar, xodimlar, yo'lovchilar va boshqa manfaatdor subyektlarning zararlarini kafolatli qoplashga xizmat qiladi.

2022–2025-yillarda yillik inflyatsiya 7,3–12,3 foiz oralig'ida shakllangan. Sug'urta hodisalarini bartaraf etish bilan bog'liq tibbiy xizmatlar, ta'mirlash, ehtiyot qismlar, ish haqi va boshqa xarajatlarning oshishi sug'urta to'lovlarning nominal qiymatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli uzoq muddat davomida o'zgarmaydigan qat'iy tarif stavkalari real zarar qiymatidan ortda qolishi mumkin. Tariflarni faqat umumiy iste'mol narxlar indeksiga bog'lash ham yetarli emas, chunki sug'urta zararlarining inflyatsiyasi umumiy inflyatsiyadan farq qilishi mumkin. Tariflarni qayta ko'rib chiqishda transport vositalari ehtiyot qismlari, tibbiy xizmatlar, qurilish-ta'mirlash ishlari va ish haqi dinamikasini aks ettiruvchi maxsus zarar indekslaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

2026-yilning birinchi choragida majburiy sug'urta mukofotlari 429,7 mlrd so'mni tashkil etib, 2025-yilning mos davriga nisbatan 79,2 foizga oshgan. Sug'urta to'lovlari esa 19,9 foizga ko'payib, 116,1 mlrd so'mga yetgan. Natijada choraklik to'lovlar darajasi 40,4 foizdan 27,0 foizgacha pasaygan (NAPP, 2026). Ushbu natija sug'urta portfelining qisqa muddatli moliyaviy holati yaxshilanganini ko'rsatsa-da, sug'urta hodisalarining kechikib bildirilishi va to'lovlarning keyingi davrlarga o'tishi sababli choraklik ko'rsatkichlar asosida tariflarning to'liq yetariligi to'g'risida yakuniy xulosa chiqarish mumkin emas (1-rasm).

1-rasm. O'zbekistonda majburiy sug'urta mukofotlari, to'lovlari va to'lovlar darajasining dinamikasi, 2022-2025-yillar

Rasmda majburiy sug'urta mukofotlari va to'lovlarning chiziqli trendi tasvirlangan. Mukofotlar trendi bo'yicha determinatsiya koeffitsiyenti ($R^2 = 0,930$), to'lovlar trendi bo'yicha esa ($R^2 = 0,890$) ni tashkil etdi. Bu ko'rsatkichlar vaqt omili va nominal sug'urta hajmlari o'rtasida nisbatan kuchli chiziqli bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi. Biroq, kuzatuvlar sonining cheklanganligi sababli mazkur model prognozlash vositasi emas, balki dinamikani tavsiflovchi trend modeli sifatida talqin qilinishi lozim. Grafikda 2024-yilda to'lovlar darajasining keskin oshishi va 2025-yilda nisbatan barqarorlashishi tariflarni bir yillik natijalar emas, kamida uch-besh yillik zararlar statistikasi asosida kalibrlash zarurligini tasdiqlaydi.

Xalqaro bozor ko'rsatkichlari ham tarif siyosatida zararlar inflyatsiyasi va riskga asoslangan narx shakllantirishning ahamiyatini ko'rsatadi. OECD ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda hisobot taqdim etgan mamlakatlarda mulkiy va javobgarlik sug'urtasi mukofotlari nominal hisobda o'rtacha 8,2 foizga, sug'urta to'lovlari esa 7,5 foizga oshgan. Sug'urta mukofotlarining to'lovlarga nisbatan tezroq o'sishi natijasida mamlakatlarning 72 foizida anderryayting rentabelligi yaxshilangan (OECD, 2025). O'zbekistonda 2025-yilda majburiy sug'urta mukofotlarining 34,5 foizga, to'lovlarning esa 8,6 foizga o'sishi xalqaro o'rtacha ko'rsatkichlarga nisbatan ancha yuqori tafovutni namoyon etadi. Biroq, mazkur taqqoslash indikativ xususiyatga ega, chunki OECD ko'rsatkichi butun hayotdan tashqari sug'urta sektorini, O'zbekiston ko'rsatkichi esa faqat majburiy sug'urta segmentini qamrab oladi.

EIOPA tadqiqotlarida yuqori inflyatsiya, ayniqsa, transport vositalari egalarining fuqarolik javobgarligini sug'urtalash kabi raqobat yuqori bo'lgan tarmoqlarda zararlar qiymatini va sug'urta zaxiralari ehtiyojni oshirishi qayd etiladi. Sug'urta mukofotlarini xarajatlar o'sishiga darhol moslashtirishning imkoni bo'lmaganda anderryayting rentabelligi pasayadi (EIOPA, 2023). Jahon banki metodologiyasiga ko'ra esa adolatli tarif kutilayotgan zararlar, shartnomani jalb qilish va boshqarish xarajatlari, foyda marjasi hamda investitsiya daromadini hisobga olishi kerak. Tarifni shakllantirishning boshlang'ich nuqtasi kutilayotgan zarar qiymatini sug'urtalangan obyektlar yoki shartnomalar soniga nisbatlash orqali sof risk mukofotini aniqlashdan iborat (Gönülal, 2010).

O'zbekistonda sug'urta shartnomalarini yagona axborot tizimi orqali rasmiylashtirish va sug'urta ma'lumotlarini markazlashtirish siyosati tariflarni riskga asoslangan tarzda shakllantirish uchun zarur institutsional asosni yaratmoqda. Mazkur axborot bazasi orqali hudud, sug'urta hodisalari tarixi, transport vositasining turi, haydovchining yoshi, faoliyatning xavflilik darajasi va zararlar chastotasi bo'yicha differensial koeffitsiyentlarni hisoblash imkoniyati kengayadi.

Tadqiqot natijalari O'zbekiston majburiy sug'urta bozorida yagona va uzoq muddat o'zgarmaydigan tariflardan bosqichma-bosqich dinamik, aktuariy va riskga yo'naltirilgan tarif tizimiga o'tish zarurligini ko'rsatadi. Bazaviy tariflarning davriy indeksatsiyasi zararlar inflyatsiyasi bilan bog'lanishi, individual va hududiy risk

koefitsiyentlari yagona ma'lumotlar bazasi asosida shakllantirilishi, bonus-malus tizimi esa sug'urta hodisalari tarixini hisobga olishi lozim.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari O'zbekiston majburiy sug'urta bozorida tarif siyosati hali to'liq riskga asoslangan va aktuariy jihatdan moslashuvchan tizimga aylantirilmaganini ko'rsatdi. 2022–2025-yillarda majburiy sug'urta mukofotlari 85,1 foizga, sug'urta to'lovlari esa 67,4 foizga oshgan. Shu bilan birga, to'lovlar darajasining 37,3 foizdan 52,4 foizgacha tebranishi tarif stavkalari zararlar chastotasi, inflyatsiya va xarajatlar o'zgarishiga bir xil darajada moslashmayotganini ko'rsatadi. Majburiy sug'urta segmentining jami bozor mukofotlaridagi ulushi pasaygan bo'lsa-da, uning ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyati yuqori darajada saqlanib qolmoqda.

Amaldagi tarif tizimida bazaviy stavkalarni uzoq muddat o'zgartirmasdan qo'llash sug'urta qoplamasining real qiymati pasayishiga va sug'urtalovchilarning moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli tariflarni umumiy inflyatsiya emas, balki tibbiy xizmatlar, ehtiyot qismlar, ta'mirlash ishlari va ish haqi qiymatidagi o'zgarishlarni aks ettiruvchi maxsus zarar indekslari asosida davriy qayta ko'rib chiqish zarur.

Tarif siyosatini takomillashtirish uchun yagona bazaviy stavkalarni risk darajasiga qarab differensiallashtirish, hududiy, tarqiqot va individual koefitsiyentlarni joriy etish maqsadga muvofiq. Transport vositalari egalari fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urtalashda sug'urta hodisalari tarixini hisobga oluvchi bonus-malus tizimini keng qo'llash tariflarning adolatligini oshiradi va ehtiyotkor xulq-atvorni rag'batlantiradi.

Tariflarning aktuariy yetariligi har yili sug'urta mukofotlari, to'lovlar, zaxiralar, operatsion xarajatlar va katta zararlar ehtimoli asosida baholanishi lozim. Yagona axborot tizimida shakllanayotgan ma'lumotlardan foydalanib, sug'urta risklarini statistik modellashtirish, zararlar chastotasi va og'irligini prognozlash hamda tavsiyaviy minimal tariflarni belgilash tizimini rivojlantirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining 2021-yil 23-noyabrdagi "Sug'urta faoliyati to'g'risida" O'RQ-730-son Qonuni. <https://lex.uz/uz/docs/-5739117?ONDATE=17.04.2025%2000>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 1-martdagi "Sug'urta xizmatlari bozorini yanada rivojlantirishning kompleks chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-108-son qarori. <https://lex.uz/uz/docs/-6824178>
3. Nomozova, Q.I. (2025). Improvement of Capital Requirements in Insurance Companies of Uzbekistan. *European Science Review*, № 3–4, 38–42.
4. Ergasheva, F.Sh. (2025). Оптимизация капитальных требований страховых компаний в Узбекистане. *Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil* ilmiy elektron jurnali, № 3, 89–95.
5. Qo'ldoshev, Q.M. (2022). *Sug'urta nazariyasi*. Darslik. Toshkent: Yangi Nashr.
6. Bühlmann, H., & Gisler, A. (2005). *A Course in Credibility Theory and Its Applications*. Berlin: Springer.
7. Denuit, M., Maréchal, X., Pitrebois, S., & Walhin, J.-F. (2007). *Actuarial Modelling of Claim Counts: Risk Classification, Credibility and Bonus-Malus Systems*. Chichester: John Wiley & Sons.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 6/6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>